

DEDE KORKUT HİKAYELERİNDE İSLAMİYET ÖNCESİ İNANÇ MOTİFLERİ

Handan YURDAKUL*

Halk edebiyatının önemli bir türü olan destanlar, milletlerin yazı öncesi çağlarında oluşmuş eserlerdir. Sözlü anlatım yoluyla dilden dile aktarılmış, gelişmiş ve yayılmıştır. Halkın içinden çıkmış bu eserler elbetteki o toplumun geleneklerini, göreneklerini, inançlarını yansıtacaklardır. Bu bakımdan İslamiyet'ten önceki doğum, ölüm, evlenme gibi törenlerle ilgili gelenekler ve inançların ne olduğunu ve bunların İslamiyet ile birlikte nasıl bir hal aldığını, dolayısıyla günümüze uzantılarını takip edebiliriz. Eski Oğuzların hikayeleşmiş destanları olan Dede Korkut Hikayeleri, Türklerin yaşamları, inançları, gelenekleri, görenekleri hakkında önemli bilgiler vermesi açısından ilgi çekicidir.

Müslüman olan Oğuzlar her ne kadar kafirlerle savaşsalar, savaş öncesi arı sudan abdest alıp iki rekat namaz kılsalar, Hz. Muhammed'e salavat getirselere, fethettikleri kalelerin kiliselerini yıkip meşcit yapsalar da, din çok kuvvetli bir unsur olarak görülmez. Bol bol şarap ve kıymız içerler, at eti yerler. Hatta aralarından Deli Dumrul Azra'il'i bilmez, ona meydan okur.¹

"Delü Dumrul aydur: Mere yigidünüzi kim öldürdi. Ayıtdılar: Vallah big yigit Allah Ta'ala'dan buyruk oldu, al kanatlı Azra'il ol yigidün canın aldı. Delü Dumrul aydur: Mere Azra'il didüğünüz ne kişidür kim adamun canın alur, ya kadir Allah birliğün varlığün hakkıyıçün Azra'il'i menüm gözüme göstergil, savaşayım, çekişeyim, dürişeyim, yahşı yigidün canın kurtarayım, bir dahı yahşı yigidün canın almaya didi." (s.177)

Savaşlarını, seferlerini her ne kadar kafir diye adlandırdıkları kişiler üzerine yapsalar da amaçları dünyevidir.² Ya ganimet elde et-

* Arş. Grv., AKÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, C. II, TDK Yayınları, Ankara, 1994, s.27

(Bundan sonra parantez içinde belirtilen sayfa numaraları bu esere aittir.)

² Ergin, a.g.e., s.27

mek, ya baş kesip kan döküp ad almak ya da kafir kalelerindeki esirlerini kurtarmaktır.

Dede Korkut Hikayelerindeki çeşitli tören ve inançlar Gök-Tanrı dininin hakim olduğu devirlerin kalıntılarıdır.

Oğuzların akıl hocası olan Dede Korkut, Türklerde atalar kültürünün evliyalar kültürüne dönüşmesine açık bir örnektir.

“Resul aleyhi’s-selam zamanına yakın bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam bilişiyidi. Ne dirse olur idi. Gayıbdan dürlü haber söyler idi.”(s.73)

Bu özellikler, Türklerin bilinen en eski dini olan Gök-Tanrı inancında önemli rolü bulunan şamanlarda(Tunguzlarda şaman, Altaylarda kam, Kırgızlarda baksı veya bahşı, Yakutlarda oyun, Oğuzlarda ozan) da mevcut idi. Bu kişiler ayin ve törenleri idare eder, ruhlarla fani insanlar arasında aracılık yapar³, gaipten haberler verir, kehanette bulunurlardı. Bunlar toplumun hekimi, cerrahı, falcısı, büyücüsü, halk şairi idi. Zamanla sosyal hayattaki iş bölümünün gerçekleşmesi neticesinde kimi Türk toplumunda büyücü, kimisinde hekim, kimisinde halk şairi görevlerini üstlendi. İşte bunlardan ozanlar, musiki-şinas sıfatını yüklenmişler ve bu kelime Dede Korkut Hikayelerinde Oğuzların halk şairi manasında kullanılmıştır.⁴

Dede Korkut’un İslamiyet’ten sonra evliyalar kültürüne dönüşmesine verilebilecek diğer bir örnek de şudur: Deli Karçar, kız kardeşini Beyrek’e isteyen Dede Korkut’a çok kızar ve elindeki kılıçla onu kovalamaya başlar. Deli Karçar kılıcını indireceği sırada Dede Korkut Allah’a niyaz eder. Hak Teala’nın emri ile Deli Karçar’ın eli taş kesilir ve havada asılı kalır. Bunun üzerine Dede Korkut’a yalvarır, kız kardeşini Beyrek’e vermeye razı olur.⁵ Günümüzde Anadolu’da taş kesilmenin bir çok örneğini görmek mümkündür.⁶

³ Abdülkadir İnan, *Tarih ve Bugün Şamanizm*, TTK Yayınları, Ankara, 1986, s.72

⁴ Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, C.II, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989, s.131

⁵ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, Dergah Yayınları, İstanbul, s.19

⁶ Daha geniş bilgi için bakınız: Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara, 1968

Kopuz eşliğinde şiir söylemek geleneği şamanlarda da vardı. Onların asli görevlerinden biri olan kopuz çalmak, daha sonraları iş-bölümü ile ozanlara geçmiştir. “*Kolça kopuz götürüp ilden ile bigden bige ozan gezer.*” (s.75)

Oğuzların her müşkülünü çözen Dede Korkut’un gaipten haber vermesi “*Hak Ta’ala anun könlüne ilham ider idi.*” (s.73) şeklinde ifade edilmiştir. Şamanlara ilham veren ise ruhlardır. Burada ilham veren bakımından bir değişiklik olmuş ve Hak Ta’ala sözü ile gaipten haber verme işi, İslami bir kılıfa sokulmuştur.

“*Ağız açup öger olsam üstümüzde Tanrı görklü.*” ve “*Yazılıp, düzilip gökden indi Tanrı ilmi Kur’an görklü.*” (s.75) ifadeleri Tanrıyı gökte tasavvur eden Gök-Tanrı inancına işaret etmektedir. Bu fikir, yani Tanrıyı gökte düşünme, İslamiyetten sonra da devam etmiş, hatta günümüze kadar gelerek “*sevinçten göklere uçmak, başı göğe ermek*” gibi deyimlerimize yerleşmiştir.

Dede Korkut Hikayelerinde, atalar kültürünün yanı sıra su, ağaç ve ocak kültlerine de rastlamak mümkündür.

Türkler çok eski dönemlerden itibaren, tabiattaki birtakım güçlerin varlığına inanıyorlar ve bunları kutsallaştırıyorlardı. Eski Türklerde, naturist inançlar “Yer-Sub” tabiri ile ifade edilmektedir. Bu Yer-Sub(Yer-Su)lar “ıduk”tur, yani kutsaldır. Dolayısıyla ağaç, orman, dağ, su, kaya gibi tabiat varlıklarına dini bir anlam ve önem verilmiştir.⁷ Tüm bu inançlar, İslamiyetin kabulü ile yok olmamış, halk arasında öyle ya da böyle, yaşama imkanı bulmuştur. İşte bunlardan ağaç kültürü, Dede Korkut Hikayelerinde derin iz bırakmıştır.⁸

Kazan Beğın oğlu Uruz, asılmak üzere getirildiği ağaca şöyle seslenir:

Ağaç ağaç dir isem sana erilenme ağaç

Mekke ile Medinenün kapısı ağaç

Musa Kelimün asası ağaç

⁷ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara, 1996, s.45-46

⁸ Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, C.II, TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 244

Böyük böyük suların köprüsi ağaç
 Kara kara denizlerün gimisi ağaç
 Şah-ı merdan Alinin Düldülünün eyeri ağaç
 Zülfikarun kınıyile kabzası ağaç
 Şah Hasan ile Hüseyünün bişigi ağaç...(s.108-109)

Şekizinci hikayede ise Basat, Depegöz'e "atam adın sorar ol-san kaba ağaç"(s.214) şeklinde cevap verir. Ayrıca Dede Korkut, her hikayenin sonunda alkış söylerken "gölgelice kaba ağacın kesilmesin" cümlesini tekrarlamaktadır.⁹

Dede Korkut Hikayelerinde görülen diğer bir tabiat kültü ise su kültürüdür. "Kazanun önine bir su geldi. Kazan aydur: Su Hak dizarın görmüşdür, ben bu su ile haberleşeyim didi."(s.101) Suyu kutsal bilen eski Türkler, onun bir ruhu olduğunu tasavvur etmekteydi. Bu ruh zaman zaman peri şeklinde de düşünülürdü ki Dede Korkut'ta aynı inancı görmekteyiz.

"Uzun Bınar dimek ile meşhur bir bınar var idi. Ol bınara perriler konmuş idi."(s.207)

Ayrıca Buğaç Han Hikayesinde Dirse Han'ın hatununun "kuru kuru çaylara sucu saldım, dilek ile Tanrıdan bir oğul gücile buldum" demesi su kültürünü açık olarak göstermektedir.¹⁰

Hikayelerde rastlanan diğer bir kült de ocak kültürüdür.Eserin mukaddimesinde Dede Korkut şöyle der: "Oğul atanun yetiridir, iki gözünü biridir. Devletlü oğul kopsa ocağınun közidir."(s.74) Sekizinci hikayede ise Kazan Basat'a "oğul ocağum issüz koma, kerem eyle, varma"(s.211) diye seslenir. Bu kült günümüzde "baba ocağı, ocağını söndürmek" gibi deyimlerimizde yaşamaktadır.

Türklerde bir ailenin çocuğunun olmaması büyük talihsizlik sayılırdı. Çocuğu olmayanlara saygı gösterilmezdi. Nitekim bu durum İslamiyetin kabulü ile de değişmemiştir. Dirse Han Oğlu Buğaç Han

⁹ İnan, Makaleler..., s.244

¹⁰ Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul, 1973, s.CCXCIV

hikayesinde Oğuzların çocuksuz ailelere bakış açısını görmemiz mümkündür.¹¹

“Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz biglerin konuklar idi. Gine toy idüp atdan aygır deveden buğra koyundan koç kurdurmuş idi. Bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmuş idi. Kimün ki oğlu kızı yok kara otağa kondurun kara kiçe altına döşen, kara koyun yahnısından önine getirün yir ise yisün yimez ise tursun gitsün dimiş idi... Oğlu kızı olmayanı Allah Ta’ala kargayupdur, biz dahı kargaruz bellü bilsün dimiş idi.”(s.77-78)

Türklerin destan ve masallarında görüldüğü üzere, çok eski çağlarda kahramanlık gösteremeyen gençler boyun gerçek üyesi sayılmaz, babasının verdiği geçici isimle anılır ve at sahibi olamazdı.¹² Dede Korkut’ta ad ve at sahibi olabilmek için bir kahramanlık göstermek, baş kesip kan dökmek şarttır. Nitekim Dede Korkut Bayındır Han’ın meydanında bir boğa öldüren Dirse Han’ın oğluna ad verirken babasına şöyle diyor: *“Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk itmişdür, bir buğa öldürmüş senün oğlun, adı Buğaç olsun...”*(s.83) Yine kafirleri öldürüp bezirganları kurtaran Pay Püre’nin oğluna ad verirken de *“Sen oğlunu Bamsam diyü ohşarssın. Bunun adı boz aygırlu Bamsı Beyrek olsun”*(s.121) der.

Türklerde evlilik, eski çağlarda dışardan evlenme şeklinde idi. Nitekim bu kuralın Dede Korkut’ta da devam ettiği görülür.¹³ Örneğin Deli Dumrul canını almak isteyen Azra’il’e *“yad kızı helalim var”* der.¹⁴ Kafire esir düşen Uruz ise babasına şöyle seslenir:

Bir ay baksun

Bir ayda varmaz isem iki ay baksun

İki ayda varmaz isem üç ay baksun

Üç ayda varmaz isem öldüğümü ol vakt bilsün

Aygır atum boğazlayup aşum virsün

Yad kızı halaluma destur virsün (s.170)

¹¹ İnan, *Makaleler...*, s.241

¹² İnan, *Makaleler...*, s.250

¹³ Gökyay, *a.g.e.*, s.CCCLXXXVI

¹⁴ İnan, *Makaleler...*, s.241

Dede Korkut'ta eş seçimi dikkate değerdir. Kız da erkek de evleneceği kişide bazı özellikler ararlar.

Göçebe yaşayan Türkler arasında sosyal hayat harekete dayanır. En büyük değer güç ve kahramanlıktır. Dolayısıyla erkek kendisine eş olacak kızda, kahramanlık vasıflarını arar.¹⁵ Nitekim evlenmek isteyen Beyrek ile babası arasında şu konuşma geçer.

"Babası aydur: Oğuz'da kimün kızın alı vireyin didi. Beyrek aydur: Baba mana bir kız alı vir kim men yirümden turmadın ol turmah gerek, men kara koç atuma binmedin ol binmeh gerek, men karımuma varmadın ol mana baş getürmek gerek, bununı gibi kız alı vir baba mana didi."(s. 124) Eserin altıncı hikayesinde Kan Turalı da yaklaşık aynı ifadelerle böyle bir kız ister.¹⁶

Dede Korkut'ta eş seçerken, karşısındakinin bazı vasıflara sahip olmasını istemek, sadece erkek için geçerli değildir. Erkek nasıl ki evleneceği kızda kahramanlık vasfını görmek isterse, kadın da aynı şekilde, evleneceği erkekte kahramanlık vasfını görmek ister. Altıncı hikayede Kan Turalı evlenmek için uygun birini bulamaz. Bunun üzerine babası kız aramaya çıkar ve Trabzon'a gider. Meğer Trabzon tekürünün Selcen Hatun adında bir kızı varmış. Fakat bu kız, evleneceği erkeğin çok güçlü bir kahraman olmasını istemiş. Nitekim Selcen Hatun için destanda şöyle bir tasvir yapılır:¹⁷

"Sağına solına iki koşa yay çeker idi. Atduğı oh yire düşmez idi. Ol kızın üç canavar kalınlığı kaftanlığı var idi. Her kim ol üç canavarı bassa yense öldürse kızımı ana virürem diyü va'de eylemiş idi. Basamasa başın keser idi. Böylelik ile otuz iki kafir biginün oğlunun başı burc bedenine kesilüp asılmış idi. Ol üç canavarun biri kağan aslan idi, biri kara buğa idi, biri dahı kara buğra idi. Bularun her birisi bir ejderhayidi".(s.185)

Selcen Hatun hayvanları öldürüp hüner gösterecek, gücünü ispatlayacak erkeği seyretmek için bir köşk yaptırmıştır: *"Meğer kız meydanda bir köşk yapdurmış idi. Cemi' yanında olan kızlar al*

¹⁵ Kaplan, a.g.e., s.42

¹⁶ Kaplan, a.g.e., s.42

¹⁷ Kaplan, a.g.e., s.42

geymişler idi, kendü saru geymiş idi, yukarudan tamaşa ider idi.”(s.188)

Banu Çiçek beşik kertmesi Beyrek'in kuvvetini denemek için kendisini dadı gibi gösterir ve Beyrek'e şöyle der¹⁸:

“Men Banı Çiçegün dadısıyam, gel imdi seniün ile ava çikalum, eger seniün atun meniüm atımı kiçer ise, anun atını dahı kiçersin, hem seniün ile oh atalum, meni kiçer isen anı dahı kiçersin ve hem seniün ile güreşelüm, meni basar isen anı dahı basarsın didi. Beyrek aydur: hoş, imdi atlanun. İkisi atlandılar, meydana çıkdılar. At depdiler, Beyrek atı kızun atını kiçdi. Oh atdılar, Beyrek kızun ohın yardı. Kız aydur: Mere yigit meniüm atımı kimse giçdügi yok, ohımı kimse yarduğı yok, imdi gel seniün ile güreş tutalum didi. Haman Beyrek atdan indi. Karvaşdılar, iki pehlivan olup bir birine sarmaşdılar. Beyrek götürür kızı yire urmak ister, kız götürür Beyrege yire urmak ister. Beyrek bunaldı, aydur: Bu kıza basılaçak olur isem Kalın Oğuz içinde başuma kahınc yüzüme tohuñ iderler didi. Gayrete geldi, kavradı kızun bağdamasın aldı, emçeğinden tutdı. kız koçındı. Bu kez Beyrek kızun ince biline girdi, bağdadı arhası üzerine yire urdı. Kız aydur: Yiğit Pay Piçenün kızı Banı Çiçek menem didi.”(s.123)

Günümüzde devam eden, kız istemek için dünür gitme adeti, Dede Korkut'ta da görülür. Banu Çiçek'i, ağabeyi Deli Karçar'dan Beyrek'e istemek için dünür olarak Dede Korkut gönderilir. Yine altıncı hikayede Kan Turalı'nın babası oğluna kız aramaya çıkar. Babasının bulduğı kızı istemeye Kan Turalı gider¹⁹.

Kızı alabilmek için güveyi tarafından kızın babasına hayvan ya da para verilir ki buna kalın ya da kalınlık denir. Örneğin Deli Karçar kalınlık için kısırağa aşmamış bin aygır, maya görmemiş bin buğra, koyun görmemiş bin koç, bin kuyruksuz ve kulaksız köpek, bin de karaca-hıraca iri pire ister. Kan Turalı'dan ise kalınlık olarak kuvvet göstermesi istenir.

¹⁸ Kaplan, a.g.e., s.43

¹⁹ Gökyay, a.g.e., s.CCCLXXXIV-CCCLXXXV

Eski Türklerde ölüm bir bitiş değildir. Ölümden sonra da bir hayatın olduğu inancı mevcuttur²⁰. Kahraman, en yakın arkadaşı olan atından öldükten sonra bile ayrılmak istemez. Dolayısıyla da eski Türkler, ölen kahramanlarını atları ve silahları ile birlikte gömerlerdi²¹. Önemli yas adetlerinden biri de, ölen kişinin atının kuyruğunu kesmek ya da atını boğazlayarak aşını vermektir²². Bu adet, İslamiyetin kabulünden sonra da devam etmiştir. Nitekim kafiye tutsak olan Uruz, babasına şöyle seslenir:

... Menüm anam menüm için kayurmasun
 Bir ay baksun
 Bir ayda varmaz isem iki ay baksun
 İki ayda varmaz isem üç ay baksun
 Üç ayda varmaz isem öldüğümü ol vakt bilsün
 Aygır atum boğazlayup aşum virsün...(s.169-170)

Yine onuncu hikayede Segrek helaline şöyle der: "Kız sen mana bir yıl bakgıl, bir yılda gelmez isem iki yıl bakgıl, iki yılda gelmez isem üç yıl bakgıl, gelmez isem ol vakıt menüm öldüğümü bilesin, aygır atum boğazlayup aşum virgil..." (s.228)

Sonuncu hikayede ise ölmekte olan Beyrek yiğitlerine:

Yiğitlerüm yirünüzden örü turun
 Ağ boz atumun kuyruğunu kesün...
 Kazanun divanına çapup varun
 Ağ çıkarup kara geyün

Sen sağ ol Beyrek öldi din. (s.248) şeklinde seslenir.

Eskiden ölen kişinin atının kuyruğunu kesmek ya da atını boğazlayıp aşını vermek, günümüzde ölü çıkan evden yemek verilmesi şeklinde devam etmektedir.

Dede Korkut Hikayelerinde defin törenine ait fazla bir bilgi yoktur. Oğuzların yas ve cenaze törenleri nispeten İslamlaşmış ol-

²⁰ Günay-Güngör, a.g.e., s.71

²¹ İnan, Makaleler..., s.250

²² Günay-Güngör, a.g.e., s.73

makla beraber, Gök-Tanrı inancının hakim olduğu dönemlerin yas törenlerinden büyük izler taşımaktadır²³. O dönemdeki insanlar, bir ölüm hadisesinden sonra karalar giyerler, ölüyü bir çadıra koyarlar, bu çadır etrafında yedi defa at üzerinde dolaşır, yedincisinde kapının önünde yüzlerini bıçakla keserek kanlı yaşlar akıtırlardı²⁴. Dede Korkut Hikayelerine baktığımızda Beyrek'in tutsak olduğunu anlayan babası *“kaba saruk götürüp yire çaldı, tartdı, yakasın yırttı, oğul oğul diyüben bogürdi, zarılık kıldı. Ağ pürçeklü anası buldur buldur ağladı gözinün yaşın dökdi, acı tırnak ağ yüzine aldı çaldı, al yanağın tartdı, kargu gibi kara saçını yoldu.”* (s.130) Bunu işiten Banu Çiçek *“karalar geydi ağ kaftanını çıkardı, güz alması gibi al yanağını yartdı yırttı... Beyregün yar ve yoldaşları ağı çıkarup karalar geydiler.”* (s.131)

Yukarıdaki ifadede görüldüğü gibi sarığı ya da börgü yere çalmak da bir yas alametidir.

Türkler bilindiği üzere göçebe yaşayan, hayvancılıkla geçinen dolayısıyla ata ve avcılığa büyük önem veren bir millettir. Eski Türklerde gördüğümüz büyük av merasimlerine Dede Korkut Hikayelerinde de rastlarız. Ayrıca Dede Korkut'ta baş kesip kan dökerek ad ve at alabilmek için yapılan av merasimleri de vardır. Av dönüşü beyler toplanır, büyük ziyafetler verilir. Örneğin Dirse Hanın hatunu oğlunun ilk avı için *“atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdu, kanlu Oğuz biglerin toylayayım didi.”* (s.86)

Burada hemen, eski Türklerden beri süre gelen kurbanlık hayvanının niteliği göze çarpmaktadır. Gök-Tanrı inancının hakim olduğu törenlerde de kurbanlık hayvanının erkek olması tercih edilirdi.

“Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz biglerin konuklar idi. Gene toy idüp atdan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdurmuş idi.” (s.77-78)

Hayatı at üzerinde geçen bir milletin ata bağlanması ve ona büyük önem vermesi kaçınılmazdır. Zira Dede Korkut'ta yiğitler atları ile anılırlar. Dede Korkut'un Pay Püre'nin oğluna ad verirken *“Bunun adı boz aygırlu Bamsı Beyrek olsun”* (s.121) demesi bundandır.

²³ İnan, *Makaleler...*, s.248

²⁴ Günay-Güngör, *a.g.e.*, s.73-74

Kazan avda kahramanlık gösteren Begil için: “Bu hüner atun mıdır, erün midür?” diye sorar. “*Hanum eründür didiler. Han aydur: Yok at işlemese er öginmez, hüner atundur didi.*” (s.217)

Dede Korkut Hikayelerinde sayılar ve sayılara bağlı uygulamalar büyük yer tutar. Bunlardan bazıları düşman sayısını abartmak için kullanılan sayılardır. İki ve beş sayıları ise İslami bir motif olarak karşımıza çıkar. Örneğin iki rekat namaz, beş kelime duada olduğu gibi. Fakat en çok karşılaşılan ve üzerinde durulması gereken üç, yedi, dokuz ve katları ile kırk sayılarıdır. Eskiden bu sayıların tılsımlı, uğurlu ve büyümlü olduklarına inanılırdı. Sayılara dayalı bu inancın Dede Korkut Hikayelerinde de muhafaza edildiğini görmek mümkündür. Örneğin Dirse Han'ın hatunu Hızır'ın verdiği öğüde uyararak, oğlunun yarası için yedi dağ çiçeğini toplar ve sütüyle karıştırarak merhem yapar. Oğuz beyleri yedi gün uyurlar. Düğünlerde yedi gün yeme içme olur. Dört tip kadın arasından en kötüsü sabah kalkar kalkmaz dokuz bazlamaç yiyendir. Delü Dumrul doğduğunda babası dokuz buğra öldürmüştür. Toylar kırk gün kırk gece olur. Delü Dumrul yaptırdığı köprüden geçemeyenden kırk akça alır. Kırk yerde otağ veya gerdek dikilir. Beylerin yanında kırk yiğit, hatunların yanında kırk ince belli kız vardır...²⁵

Eski Türklerde kağana Tanrı tarafından bağışlanan özel bir güç olduğuna inanılırdı. Eski Türk yazıtlarında belirtilen, hükümdarın onun sayesinde başarı kazandığı ve hükümdarlığını sürdürdüğü bu güç “kut”tur²⁶. Dede Korkut Hikayelerinde de bu doğrultuda bir ifadeye rastlanmaktadır. Oğuz'a asi olan Begil'e hatunu şöyle seslendir: “*Yigidüm, big yigidüm, padişahlar Tanrının kölgesidir.*” (s.218)

Oğuzların yemin töreninde, eski Türklerde olduğu gibi silah önemli rol oynamıştır.²⁷ Ağabeyi Egrek'in tutsak olduğunu öğrenen Segrek'i, ağabeyini kurtarma kararından vazgeçirmek için evlendirip gerdeğe kapatırlar. “*Oğlan kılıcın çıkardı, kız ile kendü arasına bıraktı... Men kılıcıma toğranayım, ohuma sançıluyım, oğlum*

²⁵ Gökyay, a.g.e., s.CCCIII-CCCVII

²⁶ J.J.Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (Çev:Aykut Kazancıgil), İşaret Yayınları, İstanbul, 1994, s.132

²⁷ İnan, *Makaleler...*, s.243

toğmasun, toğar ise on yaşına varmasun, ağamın yüzün görmeyinçe, ölmüş ise kanın almayınca bu gerdege girer isem didi" (s.228)

Ancak silahın yanı sıra mushaf ile yemin etmeye de rastlanır. "*Aruz araya mushaf getürdi, hep bigler el urup and içdiler.*" (s.246)

Eski destanlarda efsanevi bir unsur olarak rastlanan dev tanrıların ya da yarı tanrı kahramanların özelliklerinden olan yedi gün uyuma motifine, Dede Korkut Hikayelerinde de rastlanır²⁸. "*Kazanı küçüçük ölüm tutdı, uyudu. Meger hanum Oğuz bigleri yidi gün uyur idi. Anun için küçüçük ölüm dirler idi.*" (s.234)

Bugün Anadolu'nun bazı yerlerinde, halk arasında "Oğuz uyusuna yatmak" deyimini yaşamaktadır²⁹.

Dede Korkut Hikayelerinde, Tepegöz hariç, kahramanlar tabii kişilerdir. Fakat bazı kahramanların tavsifindeki mübalağa, şaman ilahilerindeki iri cüsseli tanrıları hatırlatır³⁰. Kazan Beğin kardeşi Kara Göne anlatılırken: "*kara buğa derisinden bişiginün yapuğı olan, acığı tutanda kara taşı kül eyleyen bıyığın ensesinde yidi yirde dügen...*" (s.112) denilmektedir.

Gök-Tanrı inancının en eski kalıntılarından biri olan başına çevirme törenine Dede Korkut Hikayelerinde de rastlanmaktadır. Başına çevirme töreninin esası, başka biri için kendisini feda etmektir. Bir kişinin başındaki felaketi başka birine ya da başka bir nesneye aktarmak için, çevirme töreni yapılacak kişinin başında gerçekten ya da sembolik olarak çevirmektir. Dede Korkut Kitabı'nın Deli Dumrul hikayesinde "*Allah Ta'ala'ya Delü Dumrul'un burada sözi hoş geldi. Azra'il'e nida eyledi kim çün delü kavat meniüm birliğüm bildi, birliğüme şükür kıldı, ya Azra'il Delü Dumrul can yirine can bulsun, anun canı azad olsun didi.*" (s.180)

Ayrıca dördüncü hikayede oğlu Uruz'u kurtaran Kazan "*Agça Kala Sürmeliye gelüp Kazan kırk otak dikdüirdi. Yidi gün yidi gice yime içme oldı. Kırk ivlü kul ile kırk cariyeye oğlu başına çevürdi, azad eyledi.*" (s.176)

²⁸ İnan, *Makaleler...*, s.245

²⁹ Gökyay, *a.g.e.*, s.CCCII

³⁰ İnan, *Makaleler...*, s.249

İkinci hikayede de aynı törenden bahsedilmektedir. “*Kazan Big ordusunu oğlanını uşağını hazinesini aldı girü döndü... Yidi gün yidi gice yime içme oldı. Kırk baş kul kırk kırnak oğlu Uruz başına azad eyledi.*” (s.115)

Türkiye'nin pek çok bölgesinde başa çevirip sadaka vermek adetine rastlanmaktadır³¹.

Dede Korkut Kitabında, İslamiyet öncesi inançlardan dikkate değer son bir husus da renklerdir. Türk kültüründe renkler belirli manalar kazanmışlar, hatta sadece tek manası olmayıp birden çok anlamı da ifade etmişlerdir. Tarihin muhtelif devirlerinde renkleri yön ifade etmek için kullanan Türkler³², renk ifade eden sözleri yalnız asli manada değil, mecazi manada da kullanmışlar ve bunlara ilahi, coğrafi, dini, milli vb. manalar yüklemiştir.

İnsanlar renkleri tabiat ile tecrübe ederek öğrenmiştir. Güneşin batması ile dünyayı önce mavilik ve ardından karanlık kaplar. Böylece insanlarda istirahat, sükun ve uyumaya yani ölüme hazırlık başlar. İşte bu sebeptir ki, karanlık ve kara renk, ölüm ve matem rengi olarak insanların zihninde yerleşmiştir. Diğer taraftan güneşin doğması ile sarı, kırmızı, turuncu gibi pek çok rengin zuhur ettiğini görmüş ve sıcaklığı da temsil eden bu renklerin tesiri ile insanda hayata bağlılık başlamıştır³³.

Beyazlığı göstermekle beraber ak renk, temizlik, saflık, yaşlılık ve büyüklüğü de ifade etmiştir. Nitekim Dede Korkut Hikayelerinde “ak sakallı ata ve ak bürçekli ana” deyimi çok geçmektedir. Ayrıca Dede Korkut'ta evin ve otağın aklığı uğur alametidir. Örneğin; “*Hanlar hanı Han bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz biglerin konuklar idi. Gine toy idüp atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurmuş idi. Bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ kırdurmuş idi....*” (s.77-78).

Kara renk ise uğursuzluk ve yas alametidir. Dede Korkut Hikayelerinde “kara donlu kafır” sözü Hıristiyan keşişler için kullanılır.

³¹ İnan, *Makaleler...*, s.247

³² Mustafa Kafalı, *Türk Kültüründe Renkler, Nevruz ve Renkler*, Ankara, 1996, s.49

³³ Cevad Hey'et, *Türklerin Tarihinde Renklerin Yeri, Nevruz ve Renkler*, Ankara, 1996, s.55

Yine “ak çıkarıp kara giyme” ifadesi de yasa alamet eder. Fakat şehit bayrakları aktır. Bugün kara rengin uğursuzluğunu gösteren pek çok deyim ve atasözümüz vardır. “Karalar bağlamak, kara gün, kara giymek”; “kara haber tez duyulur, kara yumakla ağarmaz...”vb. gibi.

Kırmızı renk kızlarda mutluluk ve ağırbaşlılığı ifade etmesinin yanı sıra Türklerde bir düğün ve gerdek rengidir. Dede Korkut'ta evlenecek kız ve damat kırmızı kaftan giyerler. Gerdek otağı da kırmızıdır. Al kırmızı rengin solgunudur. Dinde ve sihirde al renk iyi değildir. Örneğin Dede Korkut'ta Azra'il için “al kanatlı Azra'il” ifadesi kullanılır³⁴.

Görüldüğü üzere Dede Korkut Kitabı, her ne kadar İslami dönemde tespit edilmiş olsa da İslamiyet öncesine ait pek çok inancı, pek çok geleneği bünyesinde barındırmaktadır.

³⁴ Hey'et, a.g.e., s.56-60